

Mine kommentarer til dødsstraffen

1. Ved politiavhør i juni 1945 fikk jeg den meddelelse at jeg ville bli tiltalt etter strl. §§ 86 og 98. Jeg erklærte da at jeg var av den oppfatning at det ikke var krig mellom Norge og Tyskland etter juni 1940. Som følge derav mente jeg at jeg ikke var skyldig etter en slik tiltale. Den samme erklæring avga jeg til politiet i form av en skriftlig «egenerklæring» datert 21. 12. 1945.

2. Ved forhørsretten i slutten av juni 1945 erklærte jeg påny at jeg mente at krigen for Norges vedkommende sluttet i juni 1940 og begrunnet dette bl. a. med å henvise til de politiske partiers og en rekke næringsorganisasjoners oppfordring til befolkningen i august 1940 om å etablere samarbeid med okkupasjonsmakten. Dette — sammen med en rekke andre omstendigheter — syntes for meg å være avgjørende beviser for at folket som helhet mente at krigen var slutt. (Min daværende forsvarer h.r.adv. Mauritz vil kunne bevitne at jeg framholdt dette for retten.) Rettsformannen bemerket at han ikke hadde noe kjennskap til alt dette og at der forelå «skjellig grunn til mistanke» hvorpå fengslingskjennelse ble avsagt.

3. Den 6. mars 1946 får jeg så oversendt en tiltalebeslutning uten noen som helst antydning til bevisoppgaver fra påtalemyndighetens side. Min forsvarer, h.r.adv. C. A. Torstensen, godtar tiltalebeslutningen og uttaler at jeg etter hans mening ikke kan tenkes å bli stillet i klasse med Quisling og Hagelin, men at domsresultatet for mitt vedkommende må bli som for Fuglesang og Stang. — Han mente videre at det ikke var nødvendig med noen inngående behandling av de enkelte tiltaleposter likesom det ikke var nødvendig å føre forsvarsvitner.

Etter et par kortvarige konferanser begynte så rettsforhandlingene den 7. 5. 1945 og pågikk i hele 9 dager. Jeg måtte herunder helt alene varetta mitt forsvar. Alle subjektive momenter til belysning av min handlemåte ble hånlig avvist av retten. Min forsvarer kom — i løpet av de 9 dager — bare med 3 korte bemerkninger samt til slutt en

forsvarstale hvori han påpeker at «aktor har hatt en lett oppgave med å angripe Skancke, for han har ikke gjort stort for å forsvare seg.» (Jfr. «Verdens Gang» 17. 5. 1946.)

Det har senere vist seg at tiltalebeslutningen i virkeligheten var *lovstridig* slik at et forsvar i vesentlige punkter var prinsipielt umulig. (Jfr. adv. Øvergaards uttalelse av 26. 4. 1948. A. s. 1—3.)

Når så hertil kom at tiltaltes hele *subjektive oppfatning av forholdene under okkupasjonen* — her som i hele «rettsoppgjøret» forøvrig ble skjøvet til side var mulighetene for et forsvar ikke særlig store. Lagmannen — som selv var en av hovedmennene for den særlovgivning som «rettsoppgjøret» blir fremmet etter — opptrådte i retten både som anklager og dommer på samme tid, hvilket må ha forledet ham til å begå visse lovstridige handlinger. *At rettens fremgangsmåte ved sakens behandling var lovstridig er påvist i adv. Øvergaards uttalelse av 26. 4. 1948. A. side 2 og 5.* Forholdet rammes bl.a. av strpl.'s §§ 331 og 338 samt domstolovens § 200. (En offentlig tjenestemann som gjør seg skyldig i forsømmelig eller et annet utilbørlig forhold under rettergang — kan straffes med bøter og helt eller delvis ilegges erstatning til den skadelidende.)

Domsresultatet i lagmannsretten var dødsstraff og retten uttalte i tillegg at den *ikke* kunne anbefale benådning.

4. Saken blir påanket til Høyesterett, og min daværende forsvarer fant det merkelig nok ikke nødvendig å anke hverken over saksbehandling eller lovanvendelse slik at anken kun gjaldt straffeutmålingen. Da jeg selv ikke er jurist hadde jeg dessverre dengang ikke den nødvendige innsikt til å gripe inn.

Den 27. mars 1947 forkastet Høyesterett anken og tilføyde at den ikke finner noen formildende omstendigheter. — Dagen etter (altså 28. 3. 1947) meddeler min daværende forsvarer meg at hans oppdrag er endt i og med høyesterettsbehandlingen og at han reiser på påskeferie den følgende dag. (30. 3. 1947, var

Palmesøndag.) Han overleverte meg en benådningssøknad på 4 korte linjer, som jeg dog ikke sendte.

5. Da jeg var klar over at dommen på en rekke punkter var uriktig, satte jeg meg fore på egen hånd å utarbeide en gjenopptagelsesbegjæring, som ble innsendt til lagmannsretten 1. 4. 1947. Da denne begjæring var kommet i stand uten juridisk bistand var den på flere måter mangelfull. Begjæringen om gjenopptagelse ble følgelig avslått 28. 4. 1947. I mellomtiden hadde jeg hatt anledning til å studere en del juridisk litteratur og få en del annen juridisk bistand, slik at jeg den 12. 5. 1947 kunne sende inn en fornyet begjæring om gjenopptagelse. Retten, som hadde plikt til å spørre om jeg trengte juridisk bistand, ga overhodet ingen veiledning eller opplysning. På egen hånd fant jeg imidlertid ut at jeg kunne begjære forsvarer oppnevnt i henhold til strpl. § 102, men jeg fant til å begynne med ingen som ville påta seg oppdraget. Ad privat vei fikk jeg gjort en henvendelse til h.r.adv. J. Øvergaard, som erklærte seg villig til å være min forsvarer.

Begjæring om oppnevning av forsvarer ble sendt 9. 6. 1947 og etter pålegg fra Høyesteretts *kjæremålsutvalg* oppnevner så lagmannsretten 9. 7. 1947 advokat Øvergaard som min forsvarer.

I to skrivelser til lagmannsretten av 24. og 25. juli 1947 støtter adv. Øvergaard helt ut min begjæring om gjenopptagelse og anklager samtidig retten for forsømmelig forhold m.h.t. saken. Samtidig bringer han også inn spørsmålet om Norge var i krig med Tyskland etter 10. 6. 1940 (Kapitulasjonsdokumentet). Høsten 1947 og begynnelsen av 1948 medgikk derpå til bevisopptagelse og annen tilretteleggelse av saken. Den 26. 4. -1948 leverer så adv. Øvergaard inn sin utførlige uttalelse angående gjenopptagelsesbegjæringen. Uttalelsen er delt i to avsnitt, A og B. Avsnitt A gjelder ankepunktene i min begjæring av 12. 5. 1947 og avsnitt B omhandler spørsmålet om Norge deltok i krigen 10. 6. 1940 samt min

subjektive oppfatning av dette spørsmål. Den 5. 6. 1948 for kaster lagmannsretten med 3 dommer uten domsmenn min begjæring, idet den bl.a. uttaler at den ikke finner det nødvendig å gå inn på adv. Øvergaard's uttalelser i detalj. Utførlig begrunnelse herfor ble ikke gitt. Saken påankes til Høyesteretts kjæremålsutvalg som i kjennelse av 19.8. 1948 gir sin tilslutning til lagmannsrettens uttalelse og forøvrig avfeier hele saken på 10-12 linjer. Kjennelsen er avsagt av 3 dommere slik at dødsdommen såvel i lagmannsrett som Høyesterett er opprettholdt med 3 stemmer. Etter dette gjensto for meg kun å søke benådning og slikt andragende ble innsendt 21. august 1948.

Tilstander som er uverdige for en rettsstat.

Såvidt vites har det aldri vært bestridt, at retten ved behandlingen av gjenopptagelsessaker skal være tallmessig besatt på samme måte som den rett som har avsagt den angrepne dom.

Imidlertid har den nye lov av 21. 2. 1947 om rettergang i landssviksaker i § 30, siste ledd, åpnet en *adgang* for rettens faste dommere til å bestemme om domsmenn skal innkalles. Dette er i virkeligheten et brudd på norsk lovs system. Men det som er verre er at denne *adgang* i praksis blir gjort til *regel*. *Det har neppe vært lovgivernes mening*. Bestemmelsen er i det hele tatt betenkelig — i særdeleshet i saker hvor dødsdom er avsagt. For Høyesterett er det nylig blitt vedtatt en lov om at det i slike saker skal delta 9 dommere og kreves et flertall på 6 mot 3. I saker om gjenopptagelse går man den motsatte vei, skjønt disse saker under de nåværende omstendigheter såvissst ikke er mindre betydningsfulle. I min sak uttalte f. eks. lagmannsretten at de opplysninger som er fremskaffet i anledning gjenopptagelsesbegjæringen «kan muligens stille domfeldte i et noe gunstigere lys og i noen grad avdemppe lagmannsrettens syn på enkelte sider ved tiltaltes virksomhet».

De 3 faste dommere opprettholdt til tross herfor dødsdommen skjønt den mulighet jo ikke er utelukket at de 4 legdommere kunne finne at de nye beviser eller kjennsgjerninger for *deres* vedkommende må føre til at dødsstraff ikke kan anvendes, *En dødsstraff er da blitt stående med 3 mot 4 stemmer*.

Sålenge denne uheldige ordning eksisterer, bør ihvertfall de som vil avslå gjenopptagelse, ikke unnlate å ta tilbørlig hensyn til at det for *flertallet* kan bety et alvorlig samvittighetsspørsmål at de har vært med på å felle en dødsdom, som de nå blir avskåret fra å rette på, slik som deres overbevisning tilsier dem.

Det er rimelig at gjenopptagelse må ventes å få en mere utbredt anvendelse i landssviksaker enn tilfellet har vært i saker hvor vår straffeprosesslov gjelder uten de mange innskrenkninger som gjelder i landssviksaker. Her skal pekes på noen av disse:

1. Påtalebegjæring eller siktelse får en siktet eller tiltalt ofte ikke se. I enkelte tilfeller forekommer ikke siktelse og de siktelses som forekommer gis det aldri slike opplysninger at de gir siktete den orientering han trenger for i detaljer å kunne forberede sitt forsvar.

2. *Så er den rettslige forundersøkelse sløyfet*. Dette er den mest betydningsfulle mangel — så betydningsfull, at det har vært lært (Skeie, Straffeprosess 1939 bd. II s. 65) at denne forsømmelse må ansees som en ubetinget annullasjonsgrunn på linje med de i strlp. § 393 nr. 2 særskilt oppregnede.

Under den rettslige forundersøkelse hvor den siktete er tilstede, vil han få anledning til å bli kjent med innholdet av de vitneprov som vil bli brukt mot ham, han kan få anledning til på stedet å kunne få korrigeret dem ved selv eller ved forsvarer å stille spørsmål — og fremfor alt, han vil få tid til etterpå å tenke over hva han kan anføre til sitt forsvar. *Det skjer ikke i landssviksaker*.

3. Når så *tiltalebeslutningen* kommer (i normale saker) er den bygget på det materialet som er kommet fram under den rettslige forundersøkelse, hvor tiltalte har deltatt. Derfor kan bevisoppgave sløyfes ved forkynnelse av tiltalebeslutning for alminnelig lagmannsrett. Men i landssviksaker hvor forundersøkelsen er sløyfet, og hvor rettergangen følger med domsprinsippet, skulle konsekvensen være at strlp. § 367 skal gjelde, slik at «ved tiltalebeslutningens forkynnelse skal der meddeles tiltalte en oppgave over de beviser, som påtalemyndigheten akter å føre».

Slik bevisoppgave forekommer ikke i landssviksaker. Jeg har i min sak aldri fått se noen be-

visoppgave fra påtalemyndigheten.

4. Når tiltalebeslutningen er forkynt, skal forsvareren «ufortøvet på hensiktsmessig måte... inntre i overlegging med tiltalte». (strlp. § 293) På grunn av de foran nevnte sløyfede rettergangsskritt, må forsvareren gjennomgåelse med tiltalte bli desto grundigere — punkt for punkt. Den skal jo bl.a. bringe på det rene om tiltalte har vitner og beviser han kan anføre til sin fordel.

I mitt tilfelle besto hele saksforberedelsen i et par timers konferanse med forsvareren, som på forhånd var sterkt opp tatt med andre saker. Jeg kom således helt uforberedt til lagmannsrettsbehandlingen og har ikke engang hatt *sjanse* til å kunne ivareta mitt forsvar.

Under slike omstendigheter må vel enhver skjønne at det i en stor og innviklet sak som min vil komme til å foreligge en rekke beviser og kjennsgjerninger av betydning for forsvaret, men som ikke er kommet fram på grunn av tiltaltes uforberedethet.

Først etter at dom var faldt, ble jeg oppmerksom på den betydning de kunne ha hatt. Men på grunn av regelen om at det for Høyesterett ikke kan gjøres gjeldende nye omstendigheter som vedrører forhold under skyldsspørsmålet — som jo er sakens kjerne — *blir gjenopptagelse det eneste rettsmiddel* til å søke å få rettet på manglene. Derfor står gjenopptagelsessaker i betydning ikke tilbake for rettsavgjørelser på andre trinn i saken. I min sak er det påvist at minst 15 punkter i dommen er uriktige og derav er 3 punkter i direkte strid med åpenbare kjennsgjerninger (jfr. adv. Øvergaards utt. A). Retten har ikke kunnet imøtegå dette.

Hertil kommer så at adv. Øvergaard også har anklaget retten for *straffbare forsømmelser*, hvilket retten heller ikke kan imøtegå. Adv. Øvergaard kaller rettens forhold for «en krenkelse av rett og rettferdighet» (jfr. hans utt. A. side 3). Retten avfeier bare det hele med tåket utenomsnakk. Man må vel være enig i at det er uverdige for en rettsstat at rettsinstansens opprettholder en dødsdom over et menneske utelukkende i den hensikt å dekke over det faktum at retten har gjort seg skyldig i flere straffbare forhold m.h.t. saken. Et av tilfellene er

Stortingens Omvirkningskomité 2014
er gjenstand for diskusjon. Det gjelder tiltalebeslutningens pkt. 17 under avsnittet om kirken. Det lyder:

Etter prestenes embetsnedleggelse i april 1942 ble flere av dem avhentet av statspolitiet og avhørt. Omtrent samtidig (7-8). april ble 5 av «Kristent Samråd's 7 medlemmer arrestert og satt inn på Bredtveit.

I adv. Øvergaards utredning A s. 3-6 er det helt klarlagt:

1. at dette punkt ble *glemt* under rettsforhandlingene og således overhodet ikke behandlet.

2. at jeg ikke har hatt noen som helst befatning med de handlinger jeg her er tiltalt for.

Tiltalepunktet er dessuten i opplagt strid med prinsippene i strpl.'s §§ 342, 344 og 375. Til tross herfor er jeg dømt for dette tiltalepunkt, og dette har skadet meg meget, da det her gjelder noen av kirkens fremste menn. Adv. Øvergaard mener at man ut ifra behandlingen av dette punkt kan trekke slutninger til sakens behandling overhodet, noe som hans uttalelse i sin helhet også beviser.

I strlp. § 331 heter det: «Retten våker på embets vegne over sakens fullstendige opplysning», og etter strpl. § 338 skal tiltalte ha fått «adgang til å uttale seg om han har noe å bemerke». Det er helt åpenbart at retten her ved sin forsømmelse også er kommet i skade for å ha overtrådt de sistnevnte bestemmelser i straffeprosessloven.

Alt dette burde retten ved gjenopptagelsessakens behandling ha innrømmet istedenfor å søke å forsvare at det i visse tilfeller kan være berettiget å dømme en mann uhørt. En rett kan ikke suverent sette visse deler av loven ut av kraft eller overse dem. Det tilkommer Stortinget å gi lover og å overvåke at rettsinstansene holder seg til de gitte lover.

Det er lett å forstå at retten av prestisjehensyn har vært engstelig for å gjøre noensomhelst innrømmelse på dette punkt. Men her er det spørsmål om menneskeliv og da burde vel prestisjen komme i annen rekke. Under enhver omstendighet bur-

de forholdet ha medført at retten hadde uttalt seg mere positivt m.h.t. spørsmålet om benådning. Det er nemlig en umenneskelig tortur å la en mann gå i 2¼ år med dødsdom hengende over hodet på seg, og så ovenikjøpet få den tilleggstortur som det betyr å skulle gå å vente i dagevis på utfallet av en benådningssøknad. Det har vært skrevet i avisene — og vi dødsdømte får også høre det bl.a. av fengselsprester o.a. — at det er vår egen skyld når vi må sitte årevis med dødsdom. Hvis vi ikke stadig søkte om gjenopptagelse kunne vi ha vært skutt for lenge siden.

Et «rettsoppgjør» som avfører en slik kynisme tre år etter krigens opphør er modent for en revisjon. Dets prestisje er ikke lenger nevneverdig — det er sunket ned til å bli et verktøy i hendene på en liten gruppe hat- og hevngjerrige personer. Jeg tror derfor at det kunne bli en landsganglig gjerning om en stortingsrepresentant ville påtale (om mulig i Stortinget) at retten i en dødsdomsak *har forsømt sine embedsplikter* ved å ha fremmet saken på grunnlag av en lovstridig tiltalebeslutning og satt gjeldene lov tilside (se adv. Øvergaards utt. A. s. 2), samt ved grov uaktsomhet å ha forsømt å sørge for sakens fullstendige opplysning.

Det som kom til å følge ville ikke bare rense luften, men også bidra til å begrense «rettsoppgjøret's skadevirkninger — som allerede er store nok. Et «rettsoppgjør» på grunnlag av de lover som var gjeldende her i landet før krigen ville selvsagt være det riktige og også de såkalte «landssvikere» ville ha innsett nødvendigheten av et sånt.

Men det grunnlovsstridige «rettsoppgjør» som nå finner sted har intet med rett og rettferdighet å gjøre. Det er i virkeligheten et politisk oppgjør med temmelig umoralske grunnmotiver.

Oslo, 23. august 1948

R. B. Skancke

(sign.)

Herr overlege Jon Leikvam
Oslo

Jeg tillater meg å skrive til Dem i anledning av at min søknad om gjenopptagelse av saken nå er endelig avslått ved Eidsivating lagmannsretts beslutning av 5. juni 1948 og kjæremål over denne beslutning forkastet ved Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse av 19. august 1948. Jeg har derfor nå innsendt en benådningssøknad som formentlig vil bli behandlet i førstkommande statsråd. Etter 2 1/4 års kamp vet jeg altså idag fremdeles ikke om jeg skal leve eller dø. Men for det tilfelle at det siste skulle inntreffe vil jeg hermed gjerne få sende Dem noen ord til slutt.

Hverken lagmannsretten eller Høyesteretts kjæremålsutvalg fant det «nødvendig» å gå nærmere inn på alle de mangler og uriktigheter ved dommen over meg, som min forsvarer, H.r.adv. J. Øvergaard hadde påpekt. Riktignok finner Høyesteretts kjæremålsutvalg i likhet med lagmannsretten «at de opplysninger som er gitt under bevisopptegnelsen vel kan stille visse sider ved domfeltes virksomhet i gunstigere lys», men uttaler i denne anledning bare at dette «i tilfelle må tas i betraktning ved avgjørelsen om benådning skal gis».

De skyver altså bare det hele fra seg. Det hadde ikke vært mulig i en normal rettssal.

Jeg fikk min dom i Høyesterett med 5 dommere. Senere er jo dette endret til 9 dommere, hvorved der kreves kvalifisert flertall til dødsstraff, nemlig 6. Jeg er klar over at dette ikke medfører noe rettskrav for meg på å få benådning. Men jeg syntes dog allikevel at jeg burde ha et ganske sterkt *moralsk* krav i så henseende.

I en tidligere sak stemte f.eks. 4 for livsvarig, mens 5 stemte for dødsstraff, og resultatet ble derfor livsvarig. Jeg mener det må være moralsk forkastelig at en hvis sak er endelig avgjort skal skytes fordi 5 dommere mente det, mens en annen skal ha livsvarig enda det samme antall dommere krever dødsstraff. (En sak er jo ikke endelig avgjort før spørsmålet om fornyet behandling er avgjort.)

I en annen sak (Gamborg Nilsen) stemte 9 dommere for dødsstraff og samtlige 9 frarådet benådning, men regjeringen benådet ham *enstemmig*. («Aftenposten nr. 44, 27/1-45»)

På bakgrunn herav og tillike den omstendighet at jeg nå har sittet i over 27 måneder med dødstruselen hengende over meg, synes jeg at en mere konsis uttalelse fra rettens side om benådningsspørsmålet kunne vært på sin plass, sett ut fra et rent humanistisk standpunkt. Men dommerne er vel ikke humanister. Jeg tror jeg tør si at man må ha *særlig* sterke nerver for å utholde en slik påkjenning som den jeg har hatt i disse årene.

Jeg har jo lest i avisene om «den meningsløse forhaling av saken» som jeg bedriver. Det sies at «det er hans egen skyld at han blir sittende så lenge med dødsdom. Hadde han ikke søkt om gjenopptagelse kunne han ha vært skutt for lenge siden». Det er merkelig at slikt kan tenkes og skrives. Det er vel helt naturlig at en dødsdømt kjemper så lenge han kan. Og jeg tror i tillegg hertil at min forsvarer kan bekrefte at min søknad om gjenopptagelse er vel begrunnet. «*Forhalingen*» er ikke den dødsdømtes skyld, men «*rettsoppgjørets*». (Skanckes uth.) Det lar seg i det hele ikke forsvare å bruke et ugyltig straffebud. Fra det tidspunkt da jeg fikk rede på at det sannsynligvis ville bli nedlagt påstand om dødsstraff og til nå er hengått i alt 36 måneder, dvs. 4 1/2 fengselsår. Blir dommen eksekvert så har jeg hatt en tilleggsstraff til dødsstraffen på 4 1/2 år. Selv nazistene var ikke så grusomme og sadistiske. Men nå skjer det hele i legale former og virker som psykisk tortur istedenfor fysisk, både for den dømte og for familien.

Om det skal bli mitt siste ord, så vil jeg si at det pågående «rettsoppgjør» er et eksempel på hvordan et rettsoppgjør *ikke* skal være. Hadde man fulgt professor Skeie's og dr. Scharffenbergs råd om å basere hele rettsoppgjøret på de lover som gjaldt her i landet før krigen, så var det blitt mye bedre. Som psykiatriker vil De sikkert forstå meg når jeg sier, at jeg meget heller hadde foretrukket en grusom fysisk tortur fremfor den

psykiske tortur som jeg nå har gjennomgått og som «rettsoppgjøret» har skylden for.

Mitt ønske er at slikt aldri må skje mer i Norge.

Og så vil jeg til slutt få takke Dem for all Deres vennlighet og imøtekommenhet imot meg under fengselstiden. Det har vært en god støtte og jeg har i høy grad Dem å takke for at jeg har vært frisk og kunnet holde ut.

Vennligst overbring også dr. Scharffenberg en hilsen fra meg.

Deres ærbødige

R. S. Skancke

(sign.)

P.S. Vedlagt sender jeg Dem et dokument «Rettsoppgjør på objektivt grunnlag osv.» som muligens vil interessere Dem. Det er skrevet for en bestemt person som ikke kjenner min sak, og det inneholder enkelte ting som De kjenner fra før.

D. S.